811.163.3:323.1
изворен научен труд

ВО ПОТРАГА ПО ИДЕНТИТЕТОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

д-р Лидија Тантуровска

Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Скопје
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

клучни зборови: македонски јазик, идентитет, идентитетот на македонскиот јазик, социолингвистика
key words: Macedonian language, identity, the identity of Macedonian language, sociolinguistics

Треба да се истакне дека прашањето за идентитетот никогаш не било толку важно како што е денес, на почетокот од 21 век, кога се вкрстуваат глобализациските текови со распаѓањето на системот од вредности.

Се напишани голем број трудови со различни оригинални пристапи за да се објасни феноменот **идентитет** од сите негови аспекти. И колку повеќе се објаснува и се анализира овој феномен, се добива чувство дека станува проблем неговото дефинирање, без разлика за каков идентитет станува збор (личен, етнички, верски, национален, професионален или некој друг идентитет). Тоа е можеби условено од честото појавување на нови видови и подвидови (односно „надвидови“) идентитети[1], односно од аспектот од кој се разгледува.

Како јазичари, не можеме да не почнеме од дефинирањето на поимот **идентитет**. Низ литературата се среќава често цитираната филозофска дефиниција, според која идентитетот претставува состојба кога свеста за себе останува иста како единствена целина во различни психички услови или ситуации (Filozofslki rečnik, 1965: 166-167). Ако, пак, се отвори кој и да било речник на странски зборови, се наоѓа дефиниција заснована врз латинскиот назив, како на пример: 1. целосна еднаквост, соодветност, изедначување, идентичност; 2. збир на особини што карактеризираат една личност или еден предмет итн. (Миќуновиќ, Љ. *Современ лексикон на странски зборови и изрази*, 1990: 232), односно: 1. идентичност, совпаѓање, изедначување, признавање дека нешто или некој е навистина она за што се прикажува; 2. особини што каркатеризираат некоја личност или некој предмет (Ширилова, В., *Го-*

[1] На пр., се појави „евроидентитет“, кој претставува нова конструкција на современоста, во чија анализа е вклучен визуелен и јазичен материјал, што овозможува ново толкување на релевантите поими: жолти ѕвезди, сино небо ... како наднационален идентитет, т.е. Европа.

лем лексикон на стански зборови и изрази, 2001: 362). Во толковните речници на македонскиот јазик, ги најдовме следниве дефиниции: особини или својства по кои едно лице или предмет се изделува и се разликува од другите; еднаквост, истост (TPMJ, 2005: 246), односно: својства или карактеристики што некого (или нешто) го прават да се разликува од другите; оној што некој или нешто е; индивидуалност, својственост (Мургоски, З., PMJ, 2005: 245), итн.

Аналогно на овие дефиниции може да се бара дефиницијата за идентитетот на јазикот воопшто, односно за идентитетот на македонскиот јазик одделно.

Конкретно, кога се поставува односот меѓу јазикот и идентитетот, најчесто се разгледува како социолингвистички феномен, односно како културолошки феномен. При проучувањата на идентитетот на самиот јазик, особено се разгледуваат и различните јазични средства, кои помагаат во дефинирањето како на човековата индивидуалност така и на општествениот идентитет (национален, наднационален, генерациски, професионален итн.).

Меѓутоа, јазичниот идентитет има повеќезначни и општоважечки образложенија. Општо гледано, можат да се издвојат три аспекти на идентитетот на еден јазик, а тоа се: генеалошки, типолошки и социолингвистички[2]. Како што е познато, првите два аспекта се строго лингвистички, а за третиот аспект игра улога општеството, културната традиција, како и конфесионалноста или, пак, некој друг идентитет (колективен или политички). Мал е бројот на јазиците, каде што трите аспекта се изедначуваат (на пр.: јапонскиот, корејскиот, унгарскиот). За разлика од овие, на пр. кинескиот јазик се смета за единствен јазик, според генеалошкиот и социолингвистичкиот критериум, бидејќи станува збор за заедничка историја и култура (и особено со заедничко писмо), а според типолошкиот критериум станува збор за осум јазика, односно големи дијалектни групации што се сосема различни и меѓу нив не постои разбирливост. За пример може да се земат и јазиците хинду и урду, кои се настанати од заедничка основа на хиндустанските говори, кои, според генеалогијата и според типологијата се еден јазик, а во социолингвистички рамки се два јазика[3]. Ако го земеме предвид англискиот јазик, според социолингвистичкиот критериум, може да се констатира дека има голема географска распространетост и голема употреба во повеќе држави. Со мал број исклучоци се вреднува како еден јазик (во суштината), што се гледа од неговото именување, иако, кога е потребно дефинирање по националните варијанти, се додаваат адекватни придавки (на пр.: британски, американски, австралиски, канадски и сл.). До неодамна, показателен пример беше српскохрватскиот јазик, кој генеалошки и типолошки (и социолингвистички - според дел од неговите припадници) беше сметан како еден јазик. Денес, најпрвин според социолингвистичкиот критериум, станува збор за два јазика: српски и хрватски. Постојат одделни примери, јазици за кои не може да се определи дали станува збор за еден, односно за два јазика, како што се на пример, холандскиот, фламан-

[2] Генеалошкиот аспект е познат и како родословен, па и генетски, типолошкиот како структурален и социолингвистичкиот, односно социопсихолошкиот како вредносен, итн. За културолошкиот аспект одделно, ќе се навратиме во друга пригода.

[3] Според конфесионалната припадност, според различните писма, делумно и според државните рамки: хинду, како јазик на хиндусите во Индија, се пишува со индиското писмо деванагари, а урду како јазик на муслиманите во Пакистан, се пишува со домашната варијанта на арапското писмо.

скиот или романскиот и молдавскиот, а кога станува збор за креолските јазици[4], според генеалогијата се еднакви како и нивните основи, но типолошки и социолингвистички се разликуваат од нив и претставуваат посебни јазици (на пр. креолски француски во споредба со францускиот, односно креолскиот англиски во споредба со англискиот итн.). Ова што го претставивме е само дел од многубројното идентификување на јазиците, со што се занимавале многу истражувачи (лингвисти, социолози, антрополози итн.).

Јазичниот идентитет на еден јазик најмногу се гледа кога станува збор за големи повеќејазични земји или, пак, континенти (како што се: Индија, Африка ...). Анализите покажуваат дека генеалошкот критериум сам за себе дава најмал број јазици, структурниот – поголем број јазици, а вредносниот критериум – најголем број јазици. Илустративен пример е случајот со Индија, чија јазична политика изборила официјално точно 1652 јазика, повикувајќи се на пописот на населението од 1961 година. Ќе наведеме еден пример од пописот, каде што имало и жители, кои при попишувањето, во графата за свој мајчин јазик, навеле околу 200 имиња на јазици.

Веднаш треба да се истакне дека при именувањето на јазиците не се прави разграничување меѓу јазик, дијалект и сл. Повеќето лингвисти сметаат дека во Индија има само околу 170 јазици, што е поврзано со генеалошкиот идентитет, според типолошкиот се изброени околу 200, односно 400 (во кои се вклучени и дијалекти, регистри и сл.), а според социолингвистичкиот аспект станува збор токму за најголемиот број што го споменавме, односно за 1652 јазика.

Според нашите согледувања, ова нè наведува на размислата дека сиот комплекс на прашања за јазичниот идентитет, воопшто, е сврзан со отсуството на прецизната лингвистичка и на универзалната разлика меѓу јазикот и дијалектот. Јасно е дека официјалните јазици се разликуваат од дијалектите поради фактот што во својот багаж, покрај групната припадност имаат и културно наследство и сл., со што тие уживаат „престиж“ во споредба со дијалектите.

Наспрема горенаведеното синхрониско гледање за идентитетот на јазиците, треба да се постави релацијата на јазикот и на идентитетот и на дијахрониски план, каде што особено внимание треба да му се посвети на факторот континуитет. Кога зборуваме за јазикот низ времето, можеме да се согласиме дека тој е подложен на внатрешни и на надворешни промени, со што се поставува прашањето дали можеме да зборуваме за промени во идентиетот на јазикот. Иако постојат различни мислења, според нашето истражување, поголеми придвижувања при развојот на јазикот може да има кога зборуваме за нестандардизирани јазици. Меѓутоа, и тогаш промените не се толку големи за да се смени идентитетот на еден јазик. Штом ќе се смени идентитетот, станува збор за друг јазик[5] (на пр., од говорениот латински настанале романските јазици: романски, француски, италијански, шпански и други романски јази-

[4] Име добиено според аналогија со мешањето на расните типови, односно според Р. Симеон (Енцикопедиски речник), не станува збор за мешани јазици (т.е. од европски и африкански род, кои имаат многу едноставен морфолоши систем), туку претставува посебен развој на некој европски јазик. На пр. хаитскиот креолски јазик претставува роден и единствен јазик, чиј број на говорители достигнува до 4 милиони луѓе.

[5] Тука мислиме и на оние што веќе се изумрени, на пример, на латинскиот.

ци и дијалекти). Од аспект на традицијата ќе зависи до каде ќе одиме наназад во историјата на развојот на еден современ стандарден јазик[6].

Од сето досега кажано, сме слободни да кажеме дека македонскиот јазик, како стандарден, официјален јазик на Република Македонија, има свој идентитет и на синхрониски и на дијахрониски план. Денешните карактеристики на македонскиот јазик се резултат од неговите генеалошки и типолошки карактеристики, како член на фамилијата на словенските јазици и на флективните јазици. Овде ќе ја додадеме и неговата ареална припадност, со што македонскиот јазик се вбројува во балканскиот јазичен сојуз. Препознатлив е идентиетот и според социолингвистичкиот критериум (погледнато низ историјата, низ културата итн.), само што, за разлика од другите, на пример, соседни словенски јазици, македонскиот јазик својата официјалност ја доби најнакрај[7]. Својот континуитет, македонскиот јазик го има повеќе од десетина века (како што, врпочем, го имаат и другите словенски јазици), наоѓајќи ги своите корени во старословенскиот јазик преку подоцнежната македонска рецензија (редакција). Во развојот на еден јазик постојат и дисконтинуитети во определни периоди, меѓутоа тие се однесуваат на одделни јазични или на група на јазични појави (како што е на пример, за македонскиот јазик, преминувањето од синтетички во аналитички тип на јазик). Таков период за македонскиот јазик, што е подложен на постојана анализа, е деветнаесеттиот век, кога постепено се напушти писмената традиција и народниот јазик, односно кога народните говори го презедоа приоритетното место во основата на македонскиот јазик.

Овде сакаме да истакнеме уште еден фактор што го каратеризира идентитетот на јазикот воопшто, па и идентитетот на македонскиот јазик. Тоа е свеста на неговото препознавање. Свеста за препознавање на идентитетот на македонскиот јазик се оформува постепено, токму низ деветнаесеттиот век (почнувајќи со постепеното одвојување од црковнословенската книжевност, кај: К. Пејчиновиќ, Ј. Крчовски, Т. Синаитски, преку пробивите на: А. Зографски, Ј. Х. К.-Џинот, браќата К. и Д. Петкович, Димитар и Константин Миладинови, Григор Прличев, Марко Цепенков, Кузман Шапкарев, Ѓорѓи Пулевски, итн.), за преку нивното дејствување да се случи импулсот на созревање.

Ова е периодот кога се напушта грчкото влијание во Македонија, на сметка на словенското културно влијание, кое на јазичен план се отсликува со контактот со бугарскиот, со српскиот и со рускиот јазик. Тоа помогнало во создавањето на еден наддијалект во секојдневниот говор на Македонците, што било основна „причина“, односно основна „последица“, во нивното јазично поврзување. Ова било потпомогнато од нелингвистички фактори, во шеесеттите години од деветнаесеттиот век, односно со борбата против Цариградската патријаршија и против грчкиот јазик во црквите и во образованието. Самото изместување на грчкиот јазик од лежиштето, предизвикало прашање за обликот на јазикот што требало да биде во функција. Заедничките напори на македонската и на бугарската граѓанска интелигенција, воделе кон заедничка кауза, која по извесно време довела до судир. Имено, бугарскиот јазик, кој е заснован врз источнобугарското наречје, во лик на бугарски учебници, не можел да најде соодветна почва во македонските училишта. Така, почнале да

[6] Можеме да зборуваме и за традицијата на современи нестандардни јазици, поточно говори.
[7] Како што е познато, во XVIII и во XIX век, со изразените социолошки процеси, се официјализираа голем број јазици низ цела Европа.

се издаваат посебни учебници за образованието во македонските училишта (учебниците на П. Зографски, на К. Шапкарев ...).

Познат е ставот на Партенија Зографски: „Македонското наречие не толко не требет и не может да бидет искључено от обштијот писмениј јазик. Подобро ќа беше да се примаше за главна негова основа; по таја причина што оно е полнозвучно, поплавно и постројно, и во много отношенија поплно и побогато“. Ако се тргнат настрана емоциите, меѓу редови, може да се прочита дека колку и да се прават напори што се спротивни на природниот развој на еден јазик, тој се развива по свој пат.

Очекувани биле реакциите од бугарската страна, со што само се покажува комплицираниот период од развојот на македонскиот јазик, како дел од „македонското прашање“.

И Ѓорѓија Пулевски, во 1875 година, ни дава податок за природниот развој на македонскиот јазик пишувајќи: „Така и Македонциве се народ и нивното место е Македонија ...“ повикувајќи да се соберат од сите македонски краишта луѓе „кои го познавајет јазикот мајчин чисто“ и да состават македонска граматика „да остане као света таја книга за сиве школља, а и за други книги писање...“

Со ова се покажува дека времето одамна беше созреано за кодифицирање на македонскиот јазик.

Исцртаните меѓници на идентитетот на македонскиот јазик беа поволна почва за Крсте Петков Мисирков, кој успеа да го кодифицира наддијалектот на македонскиот јазик, на самиот почеток од дваесеттиот век и теориски и практично преку содржината и формата на книгата „За македонските работи“ (Софија, 1903). И покрај тоа, сепак македонскиот јазик требаше да ги дочека 1944/1945 година, кога и официјално беше прогласен за стандарден јазик во рамките на федерацијата Југославија (најпрвин, во Демократска Федеративна Република Македонија, подоцна: Федеративна Народна Република Југославија - ФНРЈ, и: Социјалистичка Федеративна Република Југославија - СФРЈ). На своето Прво заседание, на 2 август во 1944 година, во манастирот „Св. отец Прохор Пчињски“, Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија донесе решение со кое се воведува народниот македонски јазик како службен јазик во македонската држава. По предлог на Комисијата за јазик, на 3 мај во 1945 година, Народната влада на Федерална Македонија при Министерството за просвета донесе решение за македонската азбука, а на 2 јуни 1945, за македонскиот правопис. Овие датуми и овие случувања се дефинираат како завршување на процесот на кодификација на современиот македонски јазик. Со прогласувањето на македонскиот јазик како службен во Република Македонија, тој стана јазик на образованието, на средствата за јавно општење, на институциите во рамките на општествено-политичкото уредување, на науката. Истовремено, македонскиот јазик беше и еден од службените јазици во југословенската федерација (заедно со српскохрватскиот и со словенечкиот).

Денес зборуваме за македонскиот јазик како повеќефункционален, во кој се застапени: научниот, уметничколитературниот, публицистичкиот, административниот и разговорниот функционален стил.

Според меѓниците на идентитетот на македонскиот стандарден јазик, денес можеме да зборуваме за упростен вокален систем, за динамичен акцент што паѓа на третиот слог од крајот, за акцентски целости (кои претста-

вуваат еден поим, односно проклитички и енклитички изрази), за аналитичен начин на изразувањето на падежните односи, односно за остатоци од некои падежни форми (кај личните имиња и кај некои именки од машки род, кај личните, прашалните, неопределените, општите и одречните заменки), потоа за вокативната форма, три серии членски морфеми за определба на именските групи, загубен инфинитив и супин, за релативно богат систем на глаголските времиња, за сум- и имам-конструкциите, за регуларното удвојување на индиректниот и на директниот објект, итн. итн.

Секако дека со официјализирање на македонскиот јазик, не сопира неговиот развој, во кој се јавуваат различни влијанија. И покрај сè, идентитетот на македонскиот јазик останува омеѓен за неговите зборувачи.

Литература:

Конески Блаже, 1986, *Македонскиот 19 век*, Скопје.

Корубин Благоја, 1994, *Македонски историо-социолингвистички теми*, Скопје.

Корубин Благоја, 1985, *Патот на формирањето на македонскиот литературен јазик и неговото проучување како актуелна задача*, Скопје, Предавање на МСМЈЛК.

Македонски социолингвистички и филолошки теми, 2002.

Минова-Ѓуркова Лилјана, 1994, *Социолингвистички поглед на актуелните македонски состојби*, Скопје, Предавање на МСМЈЛК.

Минова-Ѓуркова Лилјана, 1996, *Статусот на македонскиот јазик во Република Македонија*, Скопје.

Минова-Ѓуркова Лилјана, 1996, *Македонскиот јазик*, Скопје, Предавање на МСМЈЛК.

Минова-Ѓуркова Лилјана, 2000, *Современите состојби во македонскиот јазик*, Скопје, Предавање на МСМЈЛК.

Мургоски, З., 2005, *Речник на македонскиот јазик*, Скопје.

Минова-Ѓуркова Лилјана, 2004, *Статусот на македонскиот стандарден јазик*, Скопје, Предавање на МСМЈЛК

Миронска-Христовска Валентина, 2005, *Просветителството во Македонија*, Скопје.

Петковска Благица, 1996, *Јазичните погледи на Партениј Зографски и јазикот на неговите текстови*, Скопје.

Толковен речник на македонскиот јазик, 2003-2008, Скопје, ЈНУ ИМЈ „Крсте Мисриков“.

Ширилова, В., 2001, *Голем лексикон на стански зборови и изрази*, Скопје.

Filozofslki rečnik, 1965, Matica hrvatska, Zagreb.

IN SEARCH OF IDENTITY OF MACEDONIAN LANGUAGE

Lidia Tanturovska

Summary

In this article we try to present the characteristics of the Macedonian language, the basis for its identity.